

## Forselius kolmesaja aasta tagant ja tema selts

**K**es ta oli? Teatmeraadab vastab: soome päritoluga kultuuritegelase, Tallinna toomkooli rektori, Harju-Madise ja Risti koguduse pastori, rahvauskumuste ja -kommete koguja poeg, kes rajas Eestimaal talurahvakooli ning asutas 1684. aastal tollase Tartu lähedale (praeguse Tähe tänava kanti) **õpetajate seminari**.

Nüüd, kolmsada viis aastat hiljem, asutati Tartus ühendus, mis kannab võõrapärast nime — **FORSELIUSE SELTS**. Sisuliselt kannab see rahvale kõige lähemaid ja vajalikumaid, emakeelse hariduse järjekestvuse ning edendamise aateid. Rootsi kuningavõimule pidi Forselius koos kahe maapoisisa töestamas käima, et eesti talupojad on võimelised lugema ja laulma. Ja võim andis käsu igasse kihelkonda koolimaja ehitada. Rahvakeelset kristlikku õpetust oli soovitatud jagada juba 15. ja 16. sajandil, kuid 17. sajand sai eesti talurahvakooli sünni märgistajaks (linnade asjad arenesid eraldi).

**E**simene 300. tähtpäeva pidas Harjumaal Forseliuse sünnipaigas Padise kool, temale järgnesid teised kümme: Laiuse, Põltsamaa, Põltsamaa, Kolga-Jaani, Nõo, Puhja, Sangaste, Otepää, Rõngu ja Kambja. Suurejooneliseks kujunesid pidustused Kambjas, kus 1987. aasta juunis peeti konverents «300 aastat talurahvakooli Eestis» ning avati mälestusmärk, seati sisse Forseliuse õpilase, Kambja kuulsa õpetaja Ignatsi Jaagu väike medal parimate algkooliõpetajate autasustamiseks ja

suur medal haridusajaloo uurimise alal. Kaasa võeti ka Tartu vanim, 1. keskkool ning tekkis «12 kooli klubi».

Klubi hakkas koos käima, sidet pidama. Mõeldi talurahvakooli muuseumi rajamisele. Arenes seltsimõte ja sai teoks Tartu Pedagoogilise Kooli aulas kolmapäeval, 22. veebruaril 1989. Koos olid vanade koolide esindajad, pedagoogika- ja ajalooeadlased, kutsutud külalised.

Forseliust peetakse teerajajaks. TPed'i professor Lembit Andresen tõstis esile, et ta rajas kolmsada aastat tagasi siinmail euroopalikku, looduspärase hariduse andmist, maa-rahvale suupärasemat eesti keelt (kaotas võõrtähed, vokaale pikendava h-tähe kasutamise, tõi keelde ä jne.), tehes oma ettepanekud 1. piibli-konverentsil ja koostades uude aabitsa. Tema seminar andis umbes 160 koolmeisterit ning aluse hariduse kiirele arengule. Elanud vähem kui 30 aastat, jõudis ta palju uuta ning edendada. See peaks saama ka vastse seltsi iseloomujooneks, et teha oma osa teiste seltside kõrval (õpetajate selts, pedagoogika selts) suurema jututa tegudeks.

**P**rogrammist: selts toetab ja stimuleerib kõigi ajastute ja piirkondade hariduselu täielikku läbiuurimist, et iga kool ja koht Eestimaal tunneks oma lugu, et täpsustuks pilt eesti hariduse ajaloo kohta. Selts sisustab ja hooldab Eesti Talurahvakooli Muuseumi, õhutab ja toetab koolimuuseumi, korraldab ekspeditsioone kogude täien-

damiseks. Kaitseb meie hariduslugu väärtõlgenduste eest.

**Jaan Ellart:** Kas Tartu pedagoogikakooli ajalugu ei peaks algama sealt, seitsmeteistkümnendast sajandist nagu ülikoolilgi? Mitte riikliku dokumendiga asutatud seminaridest. Ehk on meil varsti **Tartu Forseliuse Seminar?** Seltsi ülesanne on vabastada see kool kiiremini Anveldi nimest ja tõsta ausse Eesti Vabariigi aegse seminari viimane direktor Jüri Parijõgi, hukatud Tartu vanglas 1941. Koondata võiks vanade koolide viistlasi, kes tuleksid seltsile igati appi.

**Ilmar Kopso:** Selts peab kultuuri hoidma ja kaitsma ka kooliseinte vahel. Leidub pedagooge, kes vanu koolitarbeid utiili viivad, isegi raamatuid! Pedagoogiline muinuskaitse väljendub vanade koolihoonete inventeerimises, hoidmises. Leidkem üles ka väikesed teod, mida vaja teha. Selts peab võitlema enda vajalikkuse eest, siis ta elab.

Kambja kooli direktor, seltsi asutava kogu esimees **Madis Linnamägi:** Meil on võimalik toetuda kooliajaloolaste suure tööle ning juhtida koole liituma oma ümbruskonnaga haridustraditsioonide kaudu. Maakool on ju olnud kõigi haridus- ja kultuuritraditsioonide kandja ning me toetame «Eestimaa haridusplatvormi», eriti rahvuskooli ja maakooli arendamise punkti. Programmis seisab: Forseliuse selts toetab avalikustamist, väljendab liikmeskonna toeks pidamisi rahvuse, kultuuri ja poliitika üldiste küsimuste kohta, tema tegevus on suunatud ha-

rituse ja vaimsuse (taas)väärtustamisele, eetika ja inimõiguste printsiipide järgimisele, hingehariduse andmisele ja terve rahvustunde kasvatamisele.

Forseliusel oli side Euroopa riikide hariduseluga. Seda tahame taotleda ka meie. Võimaldades andekatele lastele toetusi ja stipendiume, **soodustame vahetussidemeid välis- ja kodu-Eesti koolide ning perekondade vahel.** See on üks tee ka õpetajakutse au sisse tõstmisele.

**A**uväärse ajaloo koole on rohkesti, nüüd oodatakse nende ning ka vääriliste üksikisikute liikmeksastumist.

**Madis Linnamägi** andis rahvakooli juubeli medali üle Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehele Arnold Rüütile, kes aitas mälestusmärki rajada. Samasuguse medali võitis vastu Eesti Evangeelse Luteriusu Kiriku esindaja, sest tõsiasi on see, et lugemaõppimine algas kiriku juures, samuti hingeharimine.

Urvaste pastor **Villu Jürjo** ulatas kingiks piibli ja avaldas rahulolu, et on viimastel aastatel tohtinud end jälle kooliharidusega siduda ning et Urvaste taas suurema kooli tagasi saab. Rahvas vajab kooli toetust, mitte ainult kooli rahva oma. Kool ei tohiks olla sõltuv, vaid tundma oma jõudu ja iseseisvust. Seltsi üks ülesandeid on kaasa aidata valmuelelu väärtuste ümberhindamisele, ka kristluse aluste sügavale lahtimõtestamisele, hingehariduse rikastamisele.

Ajalookandidaat **Endel Laul** nimetas sissejuhatavas kõnes Forseliust oma aja erakordseks isiksuseks, kelle aabitsaid korduvalt välja anti ja keda iseloomustasid vaimsus ning rahvaalgustuslikkus. Koos nimega on temalt püüdlusigi üle võtta. Ja et programmis nähakse ette koostööd teistega

(seltsid, ühingud, asutused jne.), siis võiks üks neist olla Eesti Teaduste Akadeemia kodu-uurimiskomisjon. Aastaid olid põiu all Pätsi-aegsed reformid, nüüd tasuks need üle vaadata. Kas mitte võtta üle pedagoogium (Tartu Forseliuse Pedagoogium)?

Sõnavõtte oli veel mitmeid. Neis kordusid tihti mõisted «põlistamine» ja «järjepidevus», mida seostati Forseliuse seltsi ülesannetega. Need kordused kinnitavad, mis inimestel südamel, ja viitavad, et elu ja ajalugu on olnud ebakindlad ning katkendlikud. Tõde tuleb veel taga ajada ning teadvusse tuua. Õelda oli nii palju, et istungi juhataja Nõo Keskkooli direktor **Enn Liba** pidi seltsi põhikirja ja programmi arutamist meelde tuletama. Lõpuks avaldati kättejagatud dokumentidele toetust ning jäeti täpsustused juhatajale sisse kanda.

Forseliuse seltsi asutajaid tervitas Stockholmist ja Uppsala ülikooli ajaloo professor **Aleksander Loit**, kes oli kinkinud Kambja koolile Herbert Salu, Tartu seminari kasvandiku raamatu Ignatsi Jaagust. Külalisele anti suur Ignatsi Jaagu medal, tunnustuseks töö eest Eesti uurimise komisjonis.

Lõpuks juhatusel. Esimehe kohustesse nõustus astuma Arnold Rüütel. Aaseimeesteks said Madis Linnamägi ja hariduskomiteest minister Matti Piirimaa. Kümme liiget, peamiselt direktorid. Konsultantideks ajaloo- ja pedagoogikateadlased, loodus- ja kodu-uurijad. Eesti Forseliuse Selts sündis Tartus ja siia tema keskpunkt jääb. Ehk tõesti Forseliuse Seminari? Direktor August Solo kuulub juhatusse ning asutamine oligi Salmes tänavas, kus tulevased koolimeistrid seltsile ka oma taidlusoskusi näitasid. Isetegevus on seminarides ja seltsides põline olnud.

ELLI ZIMMER